

УДК 655.41

Іван Тиктор як редактор і видавець: штрихи до ненаписаної біографії

Володимир КАРИЙ,
видавець

У статті окреслюються основні аспекти редакторської і видавничої діяльності Івана Тиктора, досліджується її значення у видавничій справі загалом.

Ключові слова: видавництво, редактор, часопис, щоденник.

This article tells about main aspects of the editorial and publishing by Ivan Tyktor, there is investigated its role in publishing.

Key words: publishing, editor, journal, diary, Ivan Tyktor.

Постановка проблеми та її актуальність. Редактор, видавець і організатор преси Іван Тиктор належить до діячів, що за правом зробленого (хоч і недостатньо поцінованого) посідають вагоме місце у новітній культурній історії України. Унікальна його роль у створенні професійних українських видавництв, у розбудові інфраструктури видавничої галузі, у практичному виробленні засад сучасної видавничої діяльності. На жаль, Тиктор – людина патріотичного чину, втіленого у практичну дію, – не залишив по собі ні теоретичних праць, ні методичних розробок.

Сьогодні нам не відомі навіть просто Тикторові «роздуми про ...», але з аналізу його здобутків можна довідатися про принципи й основні організаційні форми книго- та пресовидання, про місце, яке займала видавнича «імперія» – концерн «Українська Преса» – в житті Галичини, загалом українців світу у першій половині ХХ ст.

Книжки (у тому числі «згруповані» у бібліотечні серії), численні часописи, популярні календарі, що виходили упродовж усього періоду функціонування концерну, були не просто успішною реалізацією новітніх (як на свій час) бізнес-проектів спритного, «поворотного» видавця-комерсанта, – вони, кожне по своєму, ставали потужними чинниками ідеологічного та культурного впливу

на всі прошарки українського населення, чинниками формування консолідованої політичної нації. І в цьому сенсі досвід Тиктора, так несправедливо мало відомий сьогоднішнім видавцям, вартий уважного сучасного прочитання та, по можливості, актуалізації.

Стан розробки питання. Спроби такої актуалізації, особливо в останнє двадцятиріччя, дедалі частішають, – завдяки цьому поступово піднімається завіса таємничості над життєвим подвигом великого видавця, який за радянських часів був, здавалося, назавжди викреслений з української історії. Канадські українці спромоглися ще за життя видатного видавця і редактора випустити про нього невелику за обсягом книгу, яка протягом усіх підрадянських років була заборонена в Україні [1].

Звернемо увагу на перші спроби повернення цього імені українському читачеві. 1990 року львівське видавництво «Світ» випускає (у популярній бібліотечній «Пам'ятки історичної думки України») «Історію України» Івана Крип'якевича, у вступній статті до якої Ярослав Дашкевич коротко згадує про Тиктора як про видавця, націленого не просто на освітню діяльність, але й, в значній мірі, на комерційний успіх. 1992 року це ж видавництво випускає одну зі знакових праць, що входила до «Історичної Бібліотеки», заснованої Тиктором при щоденникові «Новий Час», – капітальну працю «Історія українського війська», зі вступною статтею того ж Ярослава Дашкевича. Саме у цій статті, із показовою назвою «Історія українського війська» – проблематика, автори, видавці» уперше в «пострадянський» час уже не просто згадується Тиктор, а й коротко характеризуються його окремі здобутки.

Першу спробу осмислення видавничого та редакторського доробку І. Тиктора здійснили 2007 року львівські вчені [2]. А розлога інформація про результативну діяльність цієї особистості на канадських теренах уже введена до першого в Україні підручника М. Тимошика з історії видавничої справи [3, с. 442-443].

Виклад основного питання. Найбільшому українському видавцеві ХХ століття Іванові Тиктору незабаром виповниться 120 років від дня народження. Зовсім небагато не дожив Іван Микитович до набуття Україною незалежності – завершивши свій земний шлях у далекій Канаді 26 серпня 1982 року.

Іван Тиктор – наш сучасник і реальний творець українського інформаційного простору: ще є багато людей, які добре його пам'ятають, більшість його оригінальних видань, вийшовши з підвалів радянських «спецхранів», нині доступні для всіх зацікавлених, деякі – уже в наші дні – одержали нове видавниче втілення. Та й сама постать видавця – з тьмяного силуету на тлі непростой доби – перетворилася на чітко окреслену у часі, просторі і власних діях фігуру навіть не українського – світового масштабу, зберігши при цьому виразні національні риси і фанатичну закоріненість у все рідне.

Син Микити і Наталі Тикторів, відомих господарів із Красного Золочівського повіту (тепер Буського району) на Львівщині, народився 6 липня 1896 року. Навчався в гімназіях у Львові, Рогатині під проводом відомого педагога Михайла Галушинського, а пізніше студював торгівельні науки і право в українському університеті у Львові.

Першу світову війну і Українські визвольні змагання перебував як старшина Українських Січових стрільців, до яких вступив 18-літнім добровольцем. Він активний військовик, підхорунжий, а згодом четар Української Галицької Армії, член Української Військової організації, створеної Євгеном Коновальцем для боротьби з польською окупацією, у міжвоєнний період – успішний підприє-

мець, власник цілої видавничої «імперії» в Галичині; під час Другої світової війни – невтомний видавець української книги на окупованих територіях (у Кракові та Рівному), а по її закінченні – в Австрії та Канаді. Такі віхи біографії Івана Тиктора вкупі з домінантною «проукраїнською» тематикою випущених ним упродовж усього життя видань не давали йому жодного шансу залишитися в історії, написаній запопадливими радянськими науковцями.

Після війни І. Тиктор присвячує себе видавничій діяльності. 14 жовтня 1923 р. у Львові вийшло перше число ілюстрованого політично-господарського часопису «Новий Час». Його першим редактором був Дмитро Паліїв, пізніше видатний політичний діяч. Одночасно з появою «Нового Часу» починає Тиктор випускати також книжкові видання, які започаткував надзвичайно цінною книжкою Михайла Возняка «Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії».

Але Тиктор не обмежується виданням «Нового Часу». 1928 року він придумує «Народну Справу» – тижневик для селянства і робітників, а на редактора запрошує відомого українського публіциста і письменника Юрія Шкрумеляка. А щоб «Народня Справа» діставалася найвіддаленішої глибинки селянства, видання цього часопису поєднує з «новітнім убезпеченням худоби». Наклад часопису сягає найвищого тоді і перед тим в Західній Україні – більше 40 000 примірників. Не було найглухішого села, де б не читали «Народну Справу».

Невдовзі І. Тиктор видав «Наш Прапор», що виходив тричі на тиждень під редакцією д-ра Григора Стецюка. «Наш Прапор» передплачували майже всі читальні «Просвіти». До нього безкоштовно додавали щомісяця один том «Української Бібліотеки».

Щоб зобразити в кривому дзеркалі політичну дійсність і таким чином ще більше підкреслити риси тодішнього життя-буття, взявся Тиктор разом з відомим митцем-карикатуристом Едвардом Козаком видавати сатирично-гумористичний журнал «Комар». Це – шедевр українського гумору, сатири і карикатури, ілюстрований на високому художньому рівні.

У видавництві І. Тиктора для дітей появляється журнал «Дзвіночок», що був улюбленим української дітвори. Наклад цього не вивченого досі дослідниками часопису – 30 тис. примірників.

Наступ поляків на українців, зокрема на лемків, в засобах інформації був рішучий і цілеспрямований. Для запобігання цьому Тиктор починає видавати український часопис для Лемківщини «Наш Лемко», першим редактором якого був молодий студент-ентузіаст Петро Смериканич, з походження лемко.

На тодішньому ринкові відчувалася нестача українських видань. Українські видавництва «Новітня Бібліотека», «Українське Письменство», видавництва Д. Николишина, Я. Оренштайна не були тим, чого домагалася українське громадянство. Тоді народжується Тикторова «Українська Бібліотека», в якій щомісячно виходив поважний літературний том.

Далі Тиктор береться за щось більше, вагоміше. В «Історичній Бібліотеці», яку за сучасним розумінням можемо назвати серією, він видає монументальні твори: «Велика Історія України» – спільна праця проф. Івана Крип'якевича й Миколи Голубця; «Історія Української Культури» – автори проф. Іван Крип'якевич, проф. Володимир Радзикевич, Микола Голубець, Василь Барвінський, Степан Чернецький; «Історія Українського Війська» – за редакцією проф. Івана Крип'якевича, м. Капустянського, сотників Б. Гнаткевича і Е. Думіна, капітан-лейтенанта українського флоту Шрамченка.

Наступну працю «Велика Всесвітня Історія» закінчити не вдалося – перервала Друга світова війна. Тими працями Іван Тиктор перевершив усі тодішні видання в Галичині й за кордоном.

Варто також згадати славні Тикторові календарі: «Календар для всіх» – з поважним літературним і науково-популярним змістом; сатирично-гумористичний календар «Комар»; найбільше поширений календар для села «Золотий колос», що 1939 року досягнув рекордного накладу 85 тис. прим. Тиктор видавав усе, що було гарне, будівниче і корисне для української справи. За час своєї тридцятилітньої видавничої діяльності випустив понад 400 українських книжок.

Напередодні Другої світової війни Іван Тиктор реорганізовує своє видавництво в концерн «Українська Преса». Це було великою славою і перемогою українського національного і видавничого життя в Західній Україні.

12 вересня 1939 р., коли Львів бомбардували німецькі літаки, вийшло останнє число щоденника «Новий Час». Тоді ж видавництво і припинило свою діяльність. Через тиждень московсько-більшовицька армія займає Львів і Західну Україну. Большевицька влада зайняла і конфіскувала ціле видавництво «Українська Преса» й друкарню разом з великим запасом паперу. Видавець І. Тиктор утікає на Захід до Кракова. Там планує організувати видавництво, але не дістає дозволу від німецької влади.

Іван Тиктор у червні 1941 року повертається до Львова, згодом переїжджає на Волинь й у Рівне, де довгі місяці перебуває у німецькій тюрмі. У 1945–1948 рр. замешкує в Австрії. Опинившись 1948 року у Канаді І. Тиктор працює спочатку як діловий управитель часопису «Новий Шлях», а опісля приступає до відновлення самостійної видавничої справи. Друге чвертьстоліття своєї діяльності започатковує виданням «Велика Історія України». Про значення цього монументального твору – особливо в сучасній політичній ситуації українського народу – не приходиться говорити. Воно ясне для кожного, хто усвідомлює собі, які великі завдання поклав на українців, поза межами сущих, їхній обов'язок супроти рідної Батьківщини. «Велика Історія України» – найцінніша і найбільша за обсягом книга, яка вийшла друком у Канаді за весь час поселення українців на її території.

Висновки

Історія української видавничої справи та редагування за радянської доби була всуціль заідеологізованою і неправдивою. Настала пора повертати борги нашим попередникам. Варто сподіватися, що дослідники нової генерації спроможуться в ближчому часі на створення не лише правдивого життєпису непересічної постаті українського книговидавничого руху минулого століття Івана Тиктора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. 30-ти ліття видавничої діяльності Івана Тиктора. 1923–1953. – Вінніпег : [б. в.], 1953.
2. Іван Тиктор: талан і талант : монографія / Н. Зелінська, Л. Сніцарчук, Е. Огар та ін. ; керів. авт. кол. О. Думанська. – Львів: Українська академія друкарства, 2007. – 240 с.
3. *Тимошик М.* Історія видавничої справи / М. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2007. – 496 с.